

Státní okresní archiv Klatovy

Cech sladovníků Horažďovice

1532–1858 (1861)

Inventář

EL NAD č.: 2189

AP č.: 580

Eva Havlovičová

Klatovy 2015

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	8
-------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Největší rozmach řemesla v Horažďovicích nastal v 15. století a opětovně v 17. a 18. století. Berní rula z roku 1654 nám přibližuje rozdělení řemeslníků v Horažďovicích a přilehlých vsích takto: 11 řezníků; 13 pekařů; 9 hrnčířů; 8 krejčích;

5 kovářů; 5 ševců; 4 punčocháři; 3 sládci; 3 soukeníci; 2 mydláři; 2 kožešníci; 2 uzdaři; 2 lazebníci; 2 kloboučníci; 2 zámečníci. Po jednom mistrovi bylo zastoupeno řemeslo bečvářů, provazníků, truhlářů, koželuhů, mošnářů a zedníků. Řemeslníci své výrobky či zboží prodávali na trzích a jarmarcích v Horažďovicích i širokém okolí. Stejně jako i v jiných městech, tak také v Horažďovicích existovala přímo vyhrazená místa pro určitá řemesla. V ulici za kostelem byly masné krámy, na náměstí krámy chlebové, v Zelené ulici (dnes Prácheňské) probíhal prodej zeleniny a trhy dobytka se odehrávaly v Trhové ulici.

Podle soupisu cechů z roku 1739 (součást AF Cech řezníků Horažďovice, EL NAD 2188, inv. č. 14), který byl sepsán na základě vydaných generálních cechovních artikulí, bylo ve městě a v okolí 15 sladovnických mistrů.

Vaření piva patřilo k nejstaršímu řemeslu i obchodu současně. Zpočátku si každý vařil své vlastní pivo doma, ale ve 13. až 15. století se z domácí výroby stalo specializované výrobní odvětví. Ve městech se pivo vařilo v právovárečných domech, které vlastnili jednotliví měšťané čili právovárečníci. Nejdříve výroba piva spadala pod jedinou živnost. Každý, kdo vyráběl slad i vařil, nakonec pivo také šenkoval. Později došlo k oddělení výroby sladu, vaření piva a jeho prodeje. První samostatné cechy zakládali jen sladovníci, neboť vaření piva a zajištění jeho odbytu se nepovažovalo za řemeslo, ale za obchod. Takže sladovník vyráběl slad, pivovarník (sládek) vařil pivo. Z praktických a ekonomických důvodů se pivovarníci spojovali a zakládali společné pivovary, kde se podle rozpisu ve vaření piva střídali. Celý tento výrobní proces zastřešovali nákladníci, ti pivo nevařili, ale zajišťovali jeho odbyt, vedle toho většinou provozovali i jiné řemeslo, takže měli příjem z více činností, což v té době bylo velmi neobvyklé. Nejlepší kombinací bylo, pokud sladovník byl i nákladníkem a současně vlastnil právovárečný dům a mohl si tak pivo sám vařit i prodávat ve výčepu (šenkovat) či v sudech krčmářům. Nákladníci své cechy zakládali až v 15. - 16. století.

Piva se vařily dva základní druhy, bílé a staré. Pro bílé pivo, které bylo husté, se vyráběl slad z pšenice a pro černé čili staré pivo, které bylo lehčí, nahořklé a údajně čistilo krev, se slad vyráběl z ječmene. Výroba piva probíhala v několika etapách. Nejdříve bylo třeba vyrobit slad, to měl na starost sladovník. Ječmen (pšenice) se cca 3-5 dní máčel v teplé vodě, pak se v hromádkách rozložil na humno, kde se nechal za přívodu vzduchu, určité vláhly a teploty (max do 10⁰ C) naklíčit. Během klíčení se přehazoval, aby nedošlo k zapaření. Potom se slad, teď tzv. zelený slad, sušil na hvozdu, pak se očistil a uložil do sil. Tady končila práce sladovníka. Vaření piva, kterým se zabýval pivovarník, začalo cca za 4 až 6 týdnů. Slad se opět očistil, sešrotoval na mlýnku a začal vařit ve varně s přidáním chmele a vody. Tak vznikla tzv. mladina, kterou bylo třeba zchladit a stočit do kvasných kádí, které se uložily ve spilce, to byla sklepní místnost s dobrou ventilací, kde došlo přidáním várečných kvasnic ke kvašení piva. Tento proces trval přibližně 9-12 dní, podle pivovaru. Nakonec se pivo stočilo do sudů, kde se nechalo ještě uležet dalších 6-12 týdnů, ležák pak zrál 3-6 měsíců.

Cech sladovníků v Horažďovicích byl pravděpodobně založen po roce 1532, kdy získal výsadu na vaření piva a děláni sladu od pražských mistrů sladovníků. Tato výsada byla horažďovickým opětovně potvrzena listinou z 2. ledna 1566 Břetislavem Švihovským z Rýzmburka. K dalšímu potvrzení vaření piva a k ujednání mezi vrchností a měšťany došlo listinou z 24. srpna 1570, kterou vydali Václav a Michal Švihovští z Rýzmburka. Zde bylo stvrzeno, že měšťané mohou bez překážky pro sebe (nikoli na prodej) vařit pivo, ale z každé várky byli povinni platit vrchnosti poplatky. Zároveň ale nebyli povinni brát pivo z panského pivovaru.

V Horažďovicích existovaly dva pivovary. Nejdříve byl založen měšťanský či městský pivovar, přesné datum vzniku není známo. Další panský či tzv. zámecký pivovar, který byl spolu se sladovnou v blízkosti horažďovické fary, pak založil roku 1570 tehdejší majitel panství Václav Švihovský z Rýzmburka. Zde se pivo vařilo až do roku 1948, kdy byl pivovar zrušen.

Sladovníci patřili v Horažďovicích spolu s řezníky k nejvýznamnějšímu cechu. Odráželo se to i při slavnostech a průvodech, kdy se řadili vždy na druhé místo za řezníky. Také měli povinnost přispívat na chudé. Jednotliví cechmířtři byli často také členové městské rady a spolurozhodovali o dění ve městě.

Cech jako samostatný existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859 s účinností od 1. ledna 1860, byly také v Horažďovicích založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Cechovní písemnosti podle zaběhnutého zvyku byly uloženy v cechovní pokladnici, kterou měl na starost zvolený cechmířtř. Tento stav určitě trval do roku 1860. Po vzniku živnostenských spolků, jako nástupnických organizací lze předpokládat, že písemnosti zůstaly v rukou posledních cechmířtřů a odtud se dostaly do městského muzea.

K předání cechovních archiválií z Městského muzea v Horažďovicích do Státního okresního archivu Klatovy došlo 15. července 1998 pod př. č. 146/98. Z fyzického předání archiválií archivu byly vyjmuty artikule cechu pekařského (1724), artikule tovaryšů cechu hrnčírského (1585), potvrzení artikulí cechu soukenického Václavem Švihovským z Rýzmběrka (1586), generální cechovní artikule (1739), výkaz cechů (1739), potvrzení výsady na vaření piva a dělání sladu (1532). Na základě reversu čj. 588/98 ze 4. září 1998 byly tyto archiválie na trvalou zápůjčku ponechány v muzeu. Dne 15. října 2003 byla trvalá zápůjčka zrušena a archiválie byly předány do Státního okresního archivu Klatovy. Cechovní archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Cechy Horažďovice, EL NAD 1877.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období 1532–1858 (1861). Nejstarší archiválií je propůjčená výsada o vaření piva a dělání sladu od pražských sládků (1532), nejmladší záznamy nalezneme v knize počtů (zápisy do 1861).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jedná se o 1 listinu do roku 1850, 10 úředních knih a 1 karton. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, od hmyzu a potřhané (viz inventární seznam). Úplnost fondu je torzovitá. Při inventarizaci nebyla provedena vnitřní skartace. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,29 bm. Tvoří jej 16 inventárních čísel.

V Městském muzeu v Horažďovicích byl cechovní materiál částečně rozříděn, popsán a opatřen signaturou pracovníkem muzea Karlem Němcem. V muzejních sbírkách i nadále zůstaly některé cechovní archiválie a exponáty. Jsou to hlavně pečetidla (hrnčírů 1629, ševců 1588, tkalců 1710, zámečníků 1644, soukeníků, pekařů, mlynářů 1716, sladovníků 1543, zedníků, krejčích), cechovní prapory a matky pokladnice.

Původní AF Cechy Horažďovice EL NAD 1877, kde byly zařazeny všechny cechy z Horažďovic, byl přejmenován na AF Cech hrnčírů Horažďovice a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů. AF Cech sladovníků Horažďovice, EL NAD 2189, vznikl vnitřní změnou č. 13/1877 z 13. června 2013, čj. SOAP/040-0484/2013.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Cechovní protokoly (inv. č. 5) nám přibližují průběh cechovní schůze. Při těchto shromážděních byly řešeny otázky přijetí nových mistrů, nových učedníků a tovaryšů do učení a jejich zkoušky, stav pokladny, vybírání poplatků a pokut, situace v městečku a celkový stav řemesla a obchodu. Také případné nespokojenosti členů cechu a došlá nařízení, vyhlášky apod. Bylo zde také rozhodováno o pomoci zchudlým členům nebo vdovám, o účasti na pohřbech a různých slavnostech.

Výkazy příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje) nás seznamují s ekonomickým chodem cechu (inv. č. 9, 10, 11). Lze v nich také zjistit jména a počet členů cechu během let. Shodné informace nám poskytují i rejstříky či registra přijatých mistrů a tovaryšů (inv. č. 6, 7, 8).

Na některých mistrovských, výučních i tovaryšských listech se dochoval otisk cechovní pečeti červeným voskem nebo pod papírovým krytem. Stříbrné pečetidlo je dnes součástí muzejní cechovní sbírky Městského muzea v Horažďovicích, katalogové č. K 613. V pečetním poli stojí sv. Václav, v pravé ruce drží korouhev a v levé ruce svírá štít s orlicí. Po obou stranách postavy se nacházejí ještě dva malé štíty s blíže neurčenými obrázky. Opis pečeti je oddělen perlovcem a obvod je ozdoben vavřínovým věncem. Opis: 1543 * PECZET• P• CZECHU : SLADOWNICZKOHO : MIESTA : Horazdiowicz • V soupisu cechů z roku 1739 (viz kapitola I. úvodu) se nachází otisk stejného pečetidla.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2015 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 9. 12. 2015

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Horažďovice*, EL NAD 766, inv. č. 7, 8 - listiny L7, L8; inv. č. 127 - kniha 83, inv. č. 165 - 178 - knihy 121-134; inv. č. 684 – katalog. č. 1145 – 1193, karton 12; inv. č. 705 – katalog. č. 2116, karton 23, inv. č. 802 – kartony 70 - 75.

SOkA Klatovy. *Cech řezníků Horažďovice*, EL NAD 2188, inv. č. 14.

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice : Okrašlovací spolek v Horažďovicích, 1936.

Odkazy předků. Sborník vydaný ke 100. výročí založení Městského muzea v Horažďovicích. Horažďovice : Městský úřad Horažďovice, 1998.

ŠIMON, Eduard. *Horažďovice proměny města 1292-1992*. Horažďovice : Městské kulturní středisko a MěstNV v Horažďovicích, 1990. ISBN 80-900062-3-X.

CIHLÁŘ, Tomáš. *Pošumavské pivovary*. Sušice : Dr. Radovan Rebstöck, 2003. ISBN 80-85301-90-3

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
lio	listina do roku 1850
ř. z.	říšský zákoník
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOKA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Listiny			
1	<p>1532, červenec 16., Praha Sladovníci Starého Města pražského propůjčují svou výsadu o vaření piva a děláni sladu sladovníkům v Horažďovicích.</p> <p>Orig. pergamen podlepen papírem, 31,4 x 22,6 – 4,8 cm, česky, pečeť vydavatele v dřevěném víčku přivěšená na pergamenové šňůrce</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B1</i></p>		lio1
II. Úřední knihy			
2	<p>Cechovní artikule (výtisk cechovního patentu nadepsaný cechem sladovníků)</p> <p>Čes., 21,3 x 32,5 cm, vazba lepenková, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B9</i></p>	1731	ukn1
3	<p>Tovaryšské artikule cechu sladovníků v Horažďovicích</p> <p>Čes., 16,5 x 21,8 cm, vazba lepenková, ozdobný zeleno-zlatý přebal s ornamenty, květinami a ptáky, svázáno hedvábnými zelenými stuhami, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV6</i></p>	1731	ukn2
4	<p>Cechovní artikule (výtisk generálních cechovních artikulí nadepsaný cechem sladovníků)</p> <p>Čes., 20,2 x 31,6 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B8</i></p>	1739	ukn3

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
5	<p>Kniha cechovních protokolů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků)</p> <p>Čes., něm., 22,8 x 36,5 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B12</i></p>	1811–1858	ukn4
6	<p>Kniha přijatých mistrů</p> <p>Čes., něm., 19,5 x 32,9 cm, vazba lepenková, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B4</i></p>	1707–1858	ukn5
7	<p>Kniha přijatých tovaryšů</p> <p>Čes., něm., 19,9 x 32,7 cm, vazba lepenková, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B3</i></p>	1683–1858	ukn6
8	<p>Kniha přijatých učedníků</p> <p>Čes., něm., 19,9 x 32,7 cm, vazba lepenková, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B5</i></p>	1724–1858	ukn7
9	<p>Kniha počtů (příjmy, výdaje, seznamy členů)</p> <p>Čes., 20,2 x 28,3 cm, vazba lepenková, ozdobný zeleno-zlatý přebal s ornamenty a květinami, poškozená prachem, od hmyzu a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B2</i></p>	1577–1723	ukn8
10	<p>Kniha počtů (příjmy, výdaje, seznamy členů)</p> <p>Čes., 21,4 x 33,6 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B10</i></p>	1750–1789	ukn9

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
11	<p>Kniha počtů (příjmy, výdaje, seznamy členů)</p> <p>Čes. něm., 21,5 x 35,8 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B11</i></p> <p>III. Spisy</p>	1790–1858 (1861)	ukn10
12	<p>Cechovní artikule (česky rukou psaný koncept s vepsanými poznámkami a úpravami)</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B7</i></p>	1732	kar1
13	<p>Pozvání k cechovní schůzi na 30. července 1848</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B13</i></p>	1848	kar1
14	<p>Petice sládků v Království českém ministerstvu z 9. října 1849</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV B14</i></p>	1849	kar1
15	Mistrovské listy	1782–1840	kar1
16	Vysvědčení, výuční a tovaryšské listy	1643–1852	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech sladovníků Horažďovice
Značka archivního fondu:	CS Horažďovice
Časové rozmezí:	1532–1858 (1861)
Počet evidenčních jednotek:	12 (1 listina do roku 1850, 10 úředních knih, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	16
Rozsah v bm:	0,29
Stav ke dni:	9. 12. 2015
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 9. 12. 2015 – čj. SOAP/040-0916/2015